Литература

1. Давлетбаев Ф. Пословицы и поговорки на татарском языке. URL:http://kitap.net.ru/davletbaev/2. php (дата обращения 10.09.2017).
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 2 т. – Т. 1: А – О. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – 1280 с.
3. Жуков В.П. Словарь русских пословиц и поговорок: Около 1200 пословиц и поговорок. – 4-е изд., испр. и доп. – М.: Рус. яз., 1991. – 534 с.
4. Зельдович Г.М. О типах семантической информации: слабые смыслы // Известия РАН. Сер. лит. и яз. 1998. – Т. 57, № 2. – С. 32-41.
5. Мюррей Ю.В. Большая книга русских пословиц и поговорок и их английских аналогов = The Big Book of Russian Proverbs and Sayings with their English Equivalents. – М.: АСТ; СПб.: Сова, 2008. – 252[4] с.
6. Селиверстова Е.И. Русская пословица в паремиологическом пространстве: стабильность и вариативность: лингвистический аспект: дисс. … докт.филол. наук. 10.02.01 / Селиверстова Елена Ивановна. – Санкт-Петербург, 2010. – 421 с.
7. Снегирев И.М. Русские народные пословицы и притчи. – М.: Эксмо, 2010. – 576 с.
8. Mieder W. Proverbs are never out of fashion. Popular wisdom of the modern age, N. Oxford, 1993.

УДК 82-2

А.Ф. Ганиева

Институт языка, литературы и искусства им. Г. Ибрагимова АН РТ, г. Казань, Россия

ОТРАЖЕНИЕ ПРОБЛЕМ ВРЕМЕНИ В ДРАМАХ МИРСАЯ АМИРА

Аннотация. *В статье исследуются драматические произведения известного татарского писателя Мирсая Амира. В пьесах драматурга «Миннекамал», «Песня жизни», «Гульшаян», «Жена моя» подняты самые актуальные проблемы того времени. Подчеркиваются его достижения в создании художественных образов татарской советской женщины.*

Ключевые слова: *Мирсай Амир, пьеса, драма, комедия, сюжет, конфликт, главный герой.*

A.F. Ganieva

G. Ibragimov Institute of Language, Literature and Art, Tatarstan Academy of Sciences, Kazan, Russia

THE REFLECTION OF THE TIME IN M. AMIR’S DRAMAS

Abstract. *The dramatic works of the famous Tatar writer Mirsai Amir are analyzed in this article. The most urgent issues of the time are raised in his plays “Minnekamal”, “The Song of Lıfe”, “Gulshayan”, “My Wıfe”. The author of the article highlights the playwright’s achievements in creating artistic images of the Tatar Soviet woman.*

Key words: *Mirsai Amir, play; drama, comedy, plot, conflict, protagonist.*

МИРСӘЙ ӘМИР ДРАМАЛАРЫНДА ЧОР ПРОБЛЕМАЛАРЫН ЯКТЫРТУ ҮЗЕНЧӘЛЕГЕ

Мирсәй Әмир – татар совет прозасы үсешенә үзеннән зур өлеш керткән әдипләрнең берсе. Күләмле романнарыннан, шаян һәм сатирик хикәяләреннән тыш ул үз чорының мөһим проблемаларын яктырткан драмалары белән дә танылa.

Башлангыч чор иҗатында «Җәдәч» (1939), «Көнлекче Әхмәт һәм аның матур хатыны» (1934), «Тун ачуы» (1940) кебек кече күләмле сәхнә әсәрләре язса да, М. Әмир «Миңлекамал» драмасы белән уңышка ирешә. Аның әлеге әсәре сугыш еллары драматургиясенең казанышы буларак бәяләнүгә хаклы. Драма үзәгендә ил язмышы өчен борчылып үз теләге белән колхоз рәисе булган хатын-кыз образы тора. Ирләре сугышка киткән хатыннарны, бала-чага, карт-корыны эшләтергә кирәк. Халык ач-ялангач. Табигый, җитәкче булырга беркем дә атлыгып тормый. Чөнки коры энтузиазм белән генә

эшләтү авыр. Әсәрдә тормыш шартлары чагыштырмача реаль гәүдәләнә, тик язучы аларны, чор рухы таләп иткәнчә, артык җиңел һәм ясалма хәл итә.

Сугыш чоры татар драматургиясендә нык ихтыярлы, көчле рухлы, акыллы, гадел хатын-кыз җитәкченең сурәтләнүе мөһим күренеш була. Драма сугыш вакытында сәхнәгә куела, зур уңыш казана, ләкин 1946 елда «колхоз нигезен җимерә, совет кешеләренең тормышын начар яктан яктырта, артта калган хуҗалыкларны күрсәтә» [3] дигән нигезсез тәнкыйтькә дучар була һәм тамашачы өчен зарарлы дип табыла. Әдипкә үз әсәрен яклау һәм кабат сәхнәгә кайтару өчен күп көч сарыф итәргә туры килә.

М. Әмир – хатын-кызның тормыштагы ролен тирән аңлап иҗат иткән язучыларның берсе. Ул татар прозасына һәм драматургиясенә эчке һәм тышкы матурлыкка ия булган көчле рухлы татар хатын-кызларын бирде. Артыкбикә («Агыйдел»), Миңлекамал («Миңлекамал»), Фатыйма («Тормыш җыры»), Хәтирә («Җан көеге») һ.б. әдәбиятта татар хатын-кызына хас милли характерны чагылдырган матур образлар булып яшиләр. «Женщина – могучая сила. Это мы воочию видели в годы Великой Отечественной войны. Добрая половина (если не большая) великой победы – ее доля» [1, 38 б.] дип яза ул «Тормыш җыры» драмасының икенче премьерасы куелу уңаеннан.

«Тормыш җыры» (1946) да «Миңлекамал» кебек үз вакытында зур популярлык казана. Монда аның сугыш хәсрәтеннән күз яше дә кипмәгән тамашачы ихтыяҗына җавап бирүе әһәмиятле роль уйный. Ирләрен сугышта югалтан тол хатыннарга, уларын көткән аналарга, әтисез калган ятимнәргә яшәү өчен көч кирәк вакытта сәнгать әсәрләре – «Тормыш җыры» кебек драмалар – халыкка рухи юаныч бирә.

Әсәрнең исеменә үк чыгарылган «җыр» сүзенә символик мәгънә салынган. Ул, бер яктан, Басыйрның сөйгәне Фатыймага багышлап язган җырын – мәхәббәтен белдерсә, киңрәк планда яшәү мәгънәсен аңлата. Сугыш кырларын узып кайтып ирешкән «Фатыйма» җыры чит туфракта ятып калган газиз ирләренең исән калган ярларына васыяте булып яңгырый:

«Кайтмый калсам, туфрак булсам, бәхил бул!
Елак булма, Фатыймам, батыр бул!
Туган илдән көч алырсың,
Миңа тиң дуслар табарсың,
Мин җыр булып сиңа кайтырмын» [2, 95 б.].

Сагынып көткән ире Басыйрның сугышта үлеп калуы Фатыймага әйтеп бетергесез олы хәсрәт китерә. Әмма тамашачы белә: хатынны хөрмәт итә, ярата алырлык Фәрид калды, алар, һичшиксез, бергә булачак. М. Әмирнең заманчалык белән сәнгатьчәлекне отышлы куша алуына «Тормыш җыры» драмасы тагы бер мисал булып тора.

Чор таләпләренә яраклашырга омтылу ясалма геройлар, уңышсыз әсәрләр дә тууга китерә. М. Әмирнең «Җыр дәвам итә» (1947), «Наилә» (1947) «Профессор Саматов» (1949) кебек драма әсәрләре конфликтсызлыктан яки аның ясалмалыгыннан азат түгел.

М. Әмирнең «Гөлшаян» (1948) комедиясе беренче карашка фольклорга нигезләнүе һәм гаилә-көнкүреш мәсьәләләрен яктыртуы белән артык гади тоелырга мөмкин. Драматург үзе билгеләп үткәнчә, заманында комедияне уңышсыз дип бәяләүләр дә шул сәбәпле [4]. Әлеге әсәрнең әһәмияте сайланган тематикасы яки идея эчтәлеге белән бәйле түгел. Монда төп образ Гөлшаян татар драматургиясендә һәм, гомумән, әдәбиятында революциягә кадәрге татар хатын-кызын яңа яктан ачуы белән игътибарга лаек. Социалистик реализм таләпләре нигезендә татар халкының үткәнен караңгы итеп чагылдыру, аеруча хатын-кызны хокуксыз һәм җәберсетелгән итеп күрсәтү алга сөрелгән вакытта «Гөлшаян» комедиясе әлеге идеянең капма-каршысын исбатлый. Ул, бер яктан, Хуҗа Насретдин кебек җор, тапкыр җыелма милли образ булса, икенче яктан – хатын-кыз, исеме үк күрсәткәнчә, шаян татар хатыны. Шулай ук әсәрнең халык авыз иҗатына нигезләнүе аны озын гомерле итә: «Гөлшаян» бүгенге көндә дә татар театры сәхнәләрендә уңыш белән уйналып килә.

Алда әйтелгән пьесалар кебек персонажлар арасындагы шәхси аңлашмаучылык конфликтына корылган булса да, «Минем хатын» (1955) комедиясе куелган мәсьәләләрнең әһәмиятле булуы белән игътибарга лаек. Аталар һәм балалар мөнәсәбәте, мәктәптә белем бирү, гаиләдә бала тәрбияләү кебек мөһим проблемалар әсәрдә укучы-тамашачыга кызыклы ситуация һәм интрига белән ярдәмендә җиткерелә.

Журналист Хәмит Хәйдәргә газетаның 8 Март санына берәр алдынгы хатын-кыз укытучы турында очерк язарга кушыла. Уку-укыту эшләре мөдире Рәшит Йосыпов Гөлбану исеме белән бутап Галиябану Әхмәтованы тәкъдим итә. Хәмит Хәйдәр, әлеге укытучының үз хатыны икәнен белмичә, материал тупларга тотына. Элек хатыны турында «эшем кешесе кыяфәте ясап йөрүче» дип кенә уйлаган булса, ахырдан ул аның принципиаль, үз эшен яратып башкаручы, хезмәттәшләренең, укучылар һәм ата-аналарның олы хөрмәтен казанган, тирән белемле укытучы икәнен аңлый. Галиябану Әхмәтова мөгаллимә кеше һәр яктан үрнәк булырга, мәктәптә генә түгел, җәмгыятьтә дә тәртип сакларга тиеш дип саный. «Шуны бел, – ди ул иренә, – укытучының эше класска кереп чыгу белән генә бетми. Ул өендә дә, урамда йөргәндә дә укытучы. Бер җиргә барырга әйткән икән, таш

яуса да бармый калырга хакы юк аның» [2, 308 б.].

М. Әмир әлеге комедиясендә гаиләдә бала тәрбияләү мәсьәләсенә кагыла. Югары сыйныф укучысы Бүләк Алмаевның укуга сүлпәнәюе һәм үз эченә бикләнүе укытучыларда борчу тудыра. Тора-бара моның сәбәбе ата-анасының ялгыш тәрбиясеннән икәне беленә. Урлашу юлы белән баеган әлеге кешеләр, бердәнбер балаларын бөхетле итәргә теләп, аның сәүдә юлыннан китүен телиләр. Үзенең затлы киемнәре, тышкы кыяфәте белән башкалардан аерылып торганлыктан, Бүләк дусишләреннән ерагая, моның сәбәпчесе булган ата-анасыннан да читләшә. Әсәрдә Бүләк Алмаевка укытучылары һәм сыйныфташы Искәндәр ярдәмгә килеп, мәсьәлә уңай чишелеш ала.

М. Әмирнең драматургик иҗаты заманчалыкка корылган. Ул чордашларын борчыган мәсьәләләрне тотып ала белә һәм аны чишү юлларын эзли. Дөрес, совет чорының башка әдипләре кебек, ул да идеологияне тулысы белән кабул итеп, аның идеалларына чын күңелдән хезмәт иткән язучылардан. Әмма әсәр геройларының милли җанлы татар кешеләре булуы һәм халыкның гуманистик традицияләренә нигезләнеп иҗат итүе аның әсәрләрен татар сүз сәнгате хәзинәсендә озын гомерле җәүһәрләр рәтенә куя.

Әдәбият

1. Амир М. Песня жизни // Татарстан. – 1997. – № 1.– с. 35-37.
2. Әмир М. Сайланма әсәрләр. 3 томда: 2 т.: пьесалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1967. – 530 б.
3. Мустафин Р. За что Татарский обком ВКП(б) запретил пьесу «Миннекамал» // Казанские ведомости. – 2000, 1 июня.
4. Озын гомерле «Гөлшаян» // Мәдәни җомга. – 2012. – 10 июнь.

УДК 372

А.В. Гизатуллина

Казанский федеральный университет, г. Елабуга, Россия

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИИ В ПРОЦЕССЕ РЕАЛИЗАЦИИ МУЛЬТИЛИНГВАЛЬНОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ В ВУЗЕ

Аннотация. *В статье обосновывается необходимость визуализации информации в учебном процессе, и рассматриваются некоторые способы графического представления изучаемого материала при обучении иностранным языкам на мультилингвальной основе.*

Ключевые слова: *визуализация, мультилингвальный подход, иностранный язык, интеллект-карта, диаграмма Венна.*

A.V. Gizatullina

Kazan Federal University, Elabuga, Russia

VISUALIZATION OF INFORMATION IN MULTILINGUAL APPROACH TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO UNIVERSITY STUDENTS

Abstract. *The article discusses the importance of information visualization in teaching process as well as some of the ways of graphical presentation of the teaching material in multilingual approach to teaching foreign languages.*

Key words: *visualization, multilingual teaching, foreign language, mind map, Venn diagram.*

Визуализация информации в целом и в образовательном процессе в частности является в настоящее время одной из активно обсуждаемых проблем. Ее актуальность в сфере образования основывается на следующих важных моментах.

Учеными и практиками всего мира признается наличие некоторых характерных особенностей мышления современной молодежи, комплекс которых обозначается в данный момент понятием «клиповое мышление». Такими особенностями являются, в частности, фрагментарность восприятия, неспособность долго сосредотачивать внимание на одном объекте восприятия, длительно следить за развитием этого объекта, за ходом мысли преподавателя при раскрытии какой-либо идеи или теории.